

UN PASSATGE ENTRE PLATÓ I MONTAIGNE

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS

UN PASSATGE ENTRE PLATÓ I MONTAIGNE

Discurs de recepció de JAUME CASALS I PONS
com a membre numerari de la Secció de Filosofia
i Ciències Socials, llegit el dia 5 de març de 2013

Resposta de Pere Lluís Font, membre emèrit
de la Secció de Filosofia i Ciències Socials

BARCELONA, 2013

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Casals Pons, Jaume

Un Passatge entre Plató i Montaigne

ISBN 9788499651569

I. Lluís Font, Pere, 1934- II. Institut d'Estudis Catalans.

Secció de Filosofia i Ciències Socials III. Títol

1. Plató, 428 o 7-348 o 7 aC — Crítica i interpretació

2. Montaigne, Michel de, 1533-1592 — Crítica i interpretació

1Plató

1Montaigne, Michel de

© Jaume Casals i Pons

© Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: febrer del 2013

Tiratge: 200 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Disseny gràfic: Maria Brossa

Compost per Víctor Igual, SL

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-156-9

Dipòsit Legal: B-4071-2013

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Encara que les muses juvenils han quedat enrere, crec que no sóc sol a tenir algú per a qui escriure els versos i a imaginar una aprovació que em faria incondicionalment feliç... Ja veieu, benvolguts col·legues i amics, que no faig altra cosa, només començar, que col·locar el verb *escriure* en el lloc on podria fer servir perfectament molts altres noms de verb, potser tots o gairebé tots, i no tan sols els que fan referència a les coses més sublïms que creiem que duem a terme, sinó també a les coses més corrents i a les privades. Quan penso en el meu pare, sempre recordo primer de tot (perquè recordar es por fer molt de pressa) que venia a veure com jugava a futbol. Per una mena de malefici, solia fer-ho en les ocasions en què jo no quedava gaire content del meu joc. Pare indulgent i afectuós, em feia comentaris falaguers: els companys d'equip no entenen la meua perspicàcia natural quan passava la pilota on no hi havia ningú i tampoc no sabien aprofitar les meves curses per demarcar-me inútilment. Per dins jo sentia que el recompensava d'aquest treball moral ple d'optimisme jugant només per a ell. Un raig de llum batejava el lloc en la magra tribuna on s'havia assegut. Ho hauria donat tot per fer un bon partit els dies que venia. Sabia que força sovint hauria pogut quedar content de mi (futbol, tennis, natació, és igual!), ell que preferia l'esportiva que qualsevol gesta de tipus intel·lectual. No sé si això va arribar a esdevenir-se. Si he de fer cas de la meua experiència de pare i de la llegendària semblança dels fills als pares, puc ser raonablement optimista.

Excuseu-me aquesta llicència melodramàtica i no gaire original que em prenc únicament per intentar dir que avui —i, a partir d'ara, a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC)— m'agradaria jugar bé i no només per la bona causa de la cultura catalana, que és una causa que he intentat servir de vegades apassionadament i sovint a desgrat, tot i que amb els anys he anat aprenent a considerar-la la causa principal. Vull dir que encara conservo la reminiscència del meu pare i l'esport en la meua relació

interior amb algunes persones. Estic segur que el president Salvador Giner i els meus companys de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, entre els quals he trobat amics com Xavier Rubert, Josep-Maria Terricabras, Gabriel Amengual, Josep Perrarnau o Jaume de Puig, i també antics companys de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i altres de més recents de la Universitat Pompeu Fabra, com ara Josep M. Casasús, vicepresident de la meua Secció; Àngels Pascual, tesorera; Enric Argullol, Andreu Mas-Colell, Jordi Galí, companys de Secció; Tomàs de Montagut, de la Històrico-Arqueològica; Gemma Rigau, M. Teresa Cabré o (amic però no col·lega de les meves universitats) Carles Miralles, de la Filològica, i, també de la Filològica i també Cabré, el meu professor de català a l'escola, Jaume (Cabré), o Pilar González, de la de Ciències i Tecnologia, retrobada fa uns quants dies després de molts anys, tots ells i els que oblidat, dic, em perdonaran si ara personifico i focalitzo aquest sentiment una mica incontrolable i, alhora, la meua gratitud per l'honor que em fa l'IEC de rebre'm com a membre numerari en la figura del Pere Lluís Font. Ni als col·legues de l'IEC ni a la resta dels presents no els costarà de posar-se al meu lloc, avui, just quan el temps que gira m'ofereix una d'aquestes rares ocasions en què una cascada quasi infinita d'imatges que volen presentar-se totes alhora en busquen i en troben una de sola que les condensa per poder reposar una estona. El Pere representa per a mi un bon grapat de qualitats. Algunes, m'agradaria imitar-les i alhora em sembla que no m'escauen. Algunes altres, poques, les tinc ben apreses. Les millors són només seves, es poden ensenyar però no es poden transferir. El cas és que sempre les he vistes com una proposta d'autoexamen, com una manera de mesurar-me. Per esmentar-ne una de sola, la més acadèmica, diré, per a algú que voldria tenir traça d'escriptor, com arriba a ser d'interessant l'administració de la paraula en el temps del parlar i en l'espai de l'escriure que té el meu vell professor d'història de la filosofia. Serenitat i ajustament general de les idees i contenció i propietat en l'elecció dels conceptes fan un tapís continu moderadament esquitxat per gestos d'humor d'una brevetat supersònica. Jo sóc un pesador de cartes, un jugador lent: aprenc l'estratègia, però trigo a aplicar-la i necessito entrenament per no oblidar-la. De vegades tinc rampells. Una mesura em cal, com deia ara. Els qui reconeixem la paraula del Pere, potser no sabem aplicar-la, però sabem com s'hauria de fer.

«Je me suis bâti sur une colonne absente», declara en un vers famós Henri Michaux. L'absència de la columna és un fenomen, una contingència. Jo em congratulo de la presència de la meua. No sé com dir-vos que, amb independència de tots els esdeveniments explicables en una biografia, aquella trobada personal tan llunyana, a la UAB i en edats que ja no podem recordar, em fa, si es pot dir així sense vergonya, interiorment feliç, amb una felicitat semblant al confort estomacal indiscutible dels grans alcohols. No sé com dir-ho, crec, perquè, tot evitant expressament d'explorar aquí amb aquest exemple els aspectes morals i sentimentals lligats a la imatge que tinc del professor, veig que hi aterro indefectiblement.

Quina deu ser la causa que ens convida a treballar amb una finalitat externa, aliena a l'ordre mateix del treball? Per entendre'ns: no per jugar bé a futbol i que l'equip faci bé la seva funció, sinó per donar una satisfacció a alguna persona estimada que mira? Sens dubte cal passar per la veritable causa (el futbol) per entrar en l'espai de l'altra causa (la persona). Confesso que ara no em veig amb cor de contestar aquesta pregunta, però voldria retenir-la perquè quedi present, com si fos l'espàrrec del preàmbul que es va ficant en el forat del tema propi d'aquest discurs d'ingrés: *Un passatge entre Plató i Montaigne*, alguna cosa que uneix temps i filòsofs molt diferents. També retinc d'aquest preàmbul potser inadequat (necessari per al cor, tanmateix) aquella idea d'una cascada infinita d'imatges de la memòria que cal aturar. Tant la mistificació de les causes com el repòs cobejat en el flux sense fi dels pensaments són conceptes que em duen, primer de tot, cap al camí de la filosofia: de la filosofia *tout court*, perquè, al meu parer, n'hi ha prou amb aquesta paraula per indicar la nostra activitat quan ens pregunten detalls sobre la feina. Però, alhora, qui em coneix ja veu que aquests conceptes i el camí de la filosofia que em tempta són fites en el relleu orogràfic d'aquells grans escriptors que són Plató, Montaigne i Bergson, escriptors que, en el seu esforç de pensament majúscul, posen, tanmateix, la filosofia entre les minúscules de les millors coses de la vida.

Que convé fer això mateix, és a dir, no interrompre la vida més del compte amb les pauses i, per dir-ho així, les absurdes fugues que comporta necessàriament el fet de pensar, és el que em sembla que pretén explicar Plató en un dels passatges (99 d - 102 a) més difícils del *Fedó*: el diàleg en què defineix la filosofia precisament com a aprenentatge de la mort, és a dir, com a pràctica d'aquestes pauses i d'aquestes fugues. La filosofia és l'expressió superior de la humanitat. Ja sabem que els seus forjadors originals, Sòcrates, Plató i Aristòtil, ens la presenten com a sinònim de la simple excel·lència. Alhora, la filosofia està íntimament relacionada amb els fenòmens d'interrupció de la vida correlatius dels propis de l'aparició de l'ànima. Ara bé, si l'anàlisi que proposo d'aquest passatge és correcta, cal concloure també que abusar d'aquesta pràctica en falsifica la naturalesa. Podríem dir, fent una paròdia d'allò que Marx i Engels provaven d'explicar al *Manifest del partit comunista* sobre el caràcter autodestructiu del progrés inaturable de la burgesia i de l'expansió del capital, que l'agilitat de la filosofia en els salts a la vida, en el fet de distreure's i de fer el salt a la vida, conté, alhora, la virtut del pensament i el verí mortal que pot posar-hi fi.

La vida s'interromp sovint, està jaspada de pauses minses que dediquem, voluntàriament o no, al pensament. Per al Sòcrates del *Fedó*, la filosofia és una invitació a practicar aquesta mena de joc d'interrupció de la vida amb l'experiència, altrament indetectable, d'una ànima que ens guia. Un joc no gens frívol, és clar, vital, si es pot dir així sense redundància. Però no gens desproveït d'interès i diver-

sió, com ho seria, si acceptem el llenguatge platònic d'aquest diàleg, el fet de poder morir intermitentment i provisionalment sempre que s'escaigui. Al final hi ha la mort definitiva, la veritable eclosió de l'ànima, la ψυχή, que, com és sabut, els grecs més antics associaven exclusivament amb la mort. Per això la pràctica de la filosofia es pot considerar, literalment, com una preparació per a la mort.

Doncs bé, just en aquest context temàtic, Plató ens obliga a filar una mica més prim amb això del pensament i dels exercicis d'interrupció de la vida. Ja sabem allò que deia un escriptor contemporani (Milan Kundera, en *L'art de la novella*) dels grans llibres: que sempre són més intel·ligents que els seus autors. Jo ara només voldria suposar que els *Diàlegs* de Plató sempre són més intel·ligents que els seus lectors.

D'una manera bastant més assenyada del que solen considerar els filòsofs contemporanis, especialment els celebrats pragmatistes americans i analítics britànics (que solen preferir Aristòtil i empassar-se l'absurda roda de molí on, en caràcters epigràfics indelebles, es diu que la platònica i l'aristotèlica són posicions contràries en filosofia), Plató proposa en aquest passatge llegendari que la raó per la qual podem parlar de les coses —que són grans o petites, boniques o lletges, bones o dolentes, que duren molt o que s'esfumen, que em passen o que no em passen— no pertany a aquestes coses. Més aviat al contrari, aquestes coses pertanyen a la raó. Les paraules que fa servir Plató per referir-se a això que no és de les coses, però que cal perquè les coses siguin el que són, es poden traduir totes per les nostres més que platònicament conegudes *idees*. *Idea* és una paraula grega. Però aquí, en l'esmentat context, no és entre les que utilitza l'autor. Ell diu λόγος ο αιτία, és a dir, *paraula* o *causa* o, al capdavant, el que estava dient jo gairebé sense voler: *raó*.

La raó perquè el cap de tal col·lega sigui considerat un cap gran no rau en el cap ni en cap altra part del cos, ni en cap cosa que hi pugui haver al voltant del cap, des del barret fins als ocells que s'hi acosten. La raó és la magnitud. No podem concebre ni percebre aquest cap gran si no és perquè en certa manera coneixem la magnitud, estem fets per parlar de les coses en termes de magnitud. La magnitud no és cap cosa, és causa o raó o, si fem cas del que no es pot estar de traduir fins i tot un gran hellenista com Léon Robin, *idea* (en el nostre sentit modern d'*idea*) de les coses que participen de la magnitud. Fins aquí, això que provo d'explicar no és sinó platonisme elemental. I no voldria entretenir-m'hi més.

Sí que m'agradaria aturar-me, en canvi, en el que ara ja podem interpretar a partir d'una fórmula molt més abstracta amb prou feines esbossada fa un moment. El mètode que recomana Sòcrates als seus interlocutors (Símmias i Cebes, principalment) no té tanta relació amb aquella participació de les coses en l'ordre de les raons com amb una prohibició que intentaré definir simplement d'aquesta manera: queda prohibit, un cop s'ha identificat la raó, tornar a barrejar-la amb les coses. Queda prohibit, doncs, pensar com si la llista de les coses de què parlem es pogués

enriquir indefinidament amb les raons que van guiant el que n'anem dient i, així, com si anéssim introduint entre les coses allò que prèviament hem decidit que no era cap cosa, sinó que ens serveix per percebre i per parlar de les coses.

La magnitud és la causa que trobem alta una persona determinada, que és més alta que les altres que solem tractar perquè la magnitud ens ha permès de veure-ho i de dir-ho. Doncs ara, un cop aclarit, podríem tornar-hi i posar-nos a discutir una estona sobre què entenem per magnitud, i provar de reduir la magnitud a alguna de les coses, provar d'introduir-la entre les coses. Per exemple, diu Sòcrates en un breu discurs no gaire fàcil de seguir a primera vista, podríem pensar que aquesta persona que hem considerat alta ho és a causa de la mida del cap, que és gran. I això és precisament el que rebutja l'heroi platònic. Si fos per la grandària del cap que aquesta persona és alta, com podríem entendre la raó, no ja ara de l'alçada de la persona, sinó de la grandària del cap? Diríem: aquest individu és alt perquè té un cap molt gran. Però, aleshores, com ens referiríem a les raons de l'alçada encara superior d'un altre amic que tingués, en canvi, un cap petit? Diríem: aquest és molt alt perquè té el cap petit? Ja es veu que això no seria bona idea i, d'altra banda, que, per aquest camí, la discussió sobre els fonaments de les raons no s'acabaria mai. Per Plató, la necessitat de les formes no és discutible, tot i que ho sigui el tipus de formes que en cada cas s'han de tenir en compte per consolidar el discurs. I tot això té com a conseqüència el fet que, malauradament, el joc de la interrupció de la vida no es pot convertir en una pura festa en espiral que abandoni alegrement els objectius i la mesura d'una conversa. Potser podríem dir que les formes platòniques són alhora el fonament i el fre de l'especulació. Començament de la paraula, final de la xerrameca, sentit de la teoria i teoria del sentit són, totes, expressions quasi equivalents per referir-se a la necessària finitud de les converses sense límits amb què ens sembla que podria identificar-se la vida.

L'Aristòtil llegendàriament antiplatònic diu: «bellesa és una noia bella». Just com si volgués fer la guitza a aquest Plató que, precisament per intentar ser pragmàtic sense renunciar a les raons, respondria: gran no pot ser el cap que és gran, gran no és un cap ni una muntanya ni un nas ni cap cosa semblant, són aquestes coses que són grans. «Bellesa és una noia bella», ja entenem què vols dir!, continuaria. És igual que «gran és aquest cap gran» i gairebé com «per nassos, el gongorià evocat per Quevedo», o «aigua, la de la font del Canyar, que no n'hi ha d'altra!». Però no: el cap és gran, però gran no és cap cap.

Si gran fos una cosa com les altres, si tota anàlisi de les raons i del que anem dient caigués sempre en l'addició de noves coses entre les coses de què parlàvem, com donant una mena de raó estranya als arguments eleàtics contra certa concepció de la multiplicitat, aleshores seríem víctimes de l'error que Sòcrates, unes hores abans de morir, encara vol estalviar als amics que li fan companyia a la presó d'Atenes. Prohibit, doncs, barrejar les raons amb les coses, prohibida la temptació

de creure que les coses s'expliquen entre elles. Per què?, em pregunto una altra vegada, potser sense que calgui preguntar-se res més sobre aquest tema. Crec que la bona resposta és la més senzilla: perquè aleshores mai no acabaríem de parlar.

Acabar, el que es diu acabar de parlar, és una cosa del tot inversemblant en els diàlegs de Plató. Els diàlegs solen començar amb una conversa encetada: sempre s'està ja parlant. Com nosaltres, a casa, que des de petits tenim també la conversa permanentment en marxa. Tampoc no es pot dir que els finals, tot i que a voltes siguin precedits d'algun colofó triomfant formulat per Sòcrates o qualsevol altre dels herois que alguna vegada substitueixen Sòcrates, siguin finals rotunds, després dels quals, més enllà del text, s'imposi alguna mena de silenci definitiu. No pot tractar-se, doncs, d'un acabar de parlar en el sentit de callar, de renunciar, potser esperant alguna cosa més enllà de les paraules. Costaria de creure una motivació d'aquesta mena en l'autor d'una literatura tan impregnada d'aquesta vitalitat oral inaturable i seria una llàstima privar-nos del concepte de l'amistat concebuda com una conversa infinita. Més aviat penso, doncs, a intentar evitar de parlar per parlar: res de més contrari a parlar que parlar pel sol fet de parlar. No parlar infructuosament sense poder adonar-se'n, sense avançar en res, sense que aquest parlar ofereixi alguna —suposem ara provisionalíssima i contingentíssima— veritat. Que parlar sigui alguna cosa més que pluja incessant sobre els mortals, recomanaria Sòcrates a Simmias i a Cebes, certament amb mala cara, el morro fort.

Però tornem a la pregunta amb més empenta. Estem d'acord en el fet que parlar serveix per fer ingressar coses en el conjunt de les coses. No és la millor definició, però, podríem dir, parlar també serveix per a això. Aleshores, per què, si retornéssim les raons a la llista de les coses, no acabaríem mai de parlar, no avançaríem, no obtindríem ni tan sols les provisionalíssimes veritats? Dit d'una altra manera: per què la simple incorporació de les raons a les coses de què podríem parlar no fa cap servei del tipus esmentat? Per què no seria pròpiament parlar (sinó només parlar per parlar), aquest exercici de parlar sobre les raons, i les raons de les raons, etc.?

Jo crec que la resposta torna a ser molt senzilla: perquè, si parlar és ja des de sempre el que fem per ocupar-nos de les coses (fins i tot, per fer servir i per reparar les coses que nosaltres mateixos hem fet s'ha de parlar), si la discussió és per naturalesa sobre les coses, cada acord, cada pas cap a alguna claredat, es veuria immediatament condemnat a ser discutit de nou.

Convé en aquest punt aclarir que és evident que tu i jo podem ara, o en qualsevol moment, tractar sobre les raons que expliquen tal esdeveniment o tal tesi. És indiscutible que tu em pots dir que les meves raons o els meus arguments no et semblen correctes i em pots fer notar en què estic equivocat. La prohibició que atribueixo ara a Plató no té res a veure amb la discutibilitat de tota argumentació, sinó amb el següent procediment: un cop estem d'acord sobre alguna cosa (això vol dir que hem parlat i hem identificat una raó per a la cosa; per exemple, la mag-

nitud per dir que una persona és més alta que una altra), no és pertinent que discutim ara sobre si estem veritablement d'acord, sobre la raó de la raó d'estar d'acord. Això, concretament això, seria un contrasentit: com que estem d'acord, mirem ara, malgrat tot, per què no estem d'acord. No és que no hàgim de ser crítics i dedicar-nos a examinar el sentit dels nostres fonaments. És només que no s'ha de confondre l'objectiu que tenim quan parlem amb la reculada sistemàtica: seria com conduir en direcció contrària i marxa enrere sense fi només per verificar que podríem anar endavant. La perversió mental no hauria de ser feina dels filòsofs seriosament platònics

Ho diré encara d'una altra manera, que pot semblar massa allunyada, però que és idèntica a la tesi de la suposada prohibició que Sòcrates insinua als seus interlocutors: no ho hem de resoldre tot a cada conversa i les converses poden anar bé sense ser definitives. Podem fins i tot posar-nos d'acord sobre alguna cosa que, més tard, serà la base d'una discrepància, i ho podem fer sense sentir-nos en fals. Si volem deixar-ho tot resolt ara, caurem en el parlar de les perilloses investigacions eleàtiques, en el parlar perquè sí que no és parlar veritablement, en el λέγειν λόγου χάριν, segons l'expressió aristotèlica del llibre Γ de la *Metafísica*. Entendre's en alguna cosa, trobar una raó, és una victòria en el temps que no s'ha de deixar córrer ni s'ha d'espatllar. Al capdavant, no hi ha millor fonament per a la conversa que un acord provisional. Sempre es pot repetir o renovar. Preservem aquesta possibilitat per preservar un espai per a la paraula veritable.

Això no sona gaire a la metafísica platònica convencional, que ens fa pensar més aviat en el caràcter definitiu i transcendent de les raons i els acords, i que, per consegüent, no té sentit en l'espai de cap mena de pragmatisme. Ens hem pres seriosament i planament el sentit de la lectura dels diàlegs platònics? On es formula i s'aplica la tesi definitiva del sistema de les idees transcendents? On es diu allò de què la tradició filosòfica contemporània els acusa sistemàticament: fer metafísica en el sentit de no parar de formular pseudoconceptes?

I és que, formulat així, deueu pensar que potser amb massa facilitats especulatives, això que presento com un contrasentit en Plató (la metafísica de la discussió infinita sobre les raons) s'assembla molt a la tesi central de l'obra literària d'un escèptic modern, lectura meva preferida i quasi adorada, que mostra amb una singularitat inimitable l'obligació de pensar en una paraula que cavalca en el desordre i que s'hi capbussa, buscant aquell acord sense fonament, acord màgic del parlar i de l'art de conversar, defugint per naturalesa la certesa i el repòs. Estic referint-me als *Assaigs* de Montaigne. Montaigne no em sembla pas un escèptic, però bé que —igual que Plató ha de passar per dogmàtic— passa per ser-ne en els textos que acompanyen d'una manera més consolidada les impressions culturals sobre el passat que ens ha dut on som. No val la pena perdre el temps lluitant contra els tòpics. Si de cas, cal intentar redimir-los. Però Montaigne no para de conduir el

lector a l'antre en què pot dir-li de molt a prop: malfia't de tot el que et sembli veritat i malfia't de tot pensament que comenci amb un «sembla però no és». Quin pot ser l'espai intersticial que s'obre entre la malfiança respecte a les veritats massa assumides i la malfiança respecte a una veritat sempre amagada? Caldria començar a llegir els *Assaigs* i quedar-s'hi per poder contestar i sortir-ne.

Però, en canvi, mirant de dir alguna cosa en comptes de simplement llegir (que mai no és una mala solució), és veritat que el passatge una mica misteriós del *Fedó* m'empeny cap al que em sembla la lectura més genuïna de Montaigne, la que em va captivar després de llegir ara fa trenta anys el llibre del meu amic Jean-Yves Pouilloux *Lire les «Essais» de Montaigne*. Saber suportar el desordre de la paraula i sobreviure en el desordre de la paraula és, al meu parer, equivalent, no a les fixacions i a l'enduriment congènit d'un parlar absurd sense referència veritable, sinó a l'establiment de certes quotes de prudència i de claredat. La dificultat i la veritable excel·lència dels clàssics solen trobar-se en la noció de mesura. L'escepticisme de Montaigne i la desmesura fonamentadora de Plató són també equivalents, però són perspectives de lectura predeterminades i, per això mateix, lectures falses.

Et quand seray-je à bout de représenter une continuelle agitation et mutation de mes pensées, en quelque matière qu'elles tombent, puisque Diomedes remplit six mille livres du seul subject de la grammaire? Que doit produire le babil, puisque le begaiement et desnouement de la langue estouffâ le monde d'une si horrible charge de volumes? Tant de paroles pour les paroles seules! O Pythagoras, que n'esconjuras-tu cette tempeste! (*Essais*, Villey, III, 9, 946 B)

[I quan acabaré jo de representar una agitació i una mutació contínues dels meus pensaments, caiguin en la matèria que caiguin, si Diomedes va omplir sis mil llibres només amb el tema de la gramàtica? Què ha de produir el Babel, si l'embarbussament i el desembarbussament de la llengua va ofegar el món amb una càrrega tan horrible de volums? Tantes paraules per les paraules soles! Oh, Pitàgores, que no conjuraràs aquesta tempesta!]

Els *Assaigs* de Montaigne obren la porta de l'antiguitat a la modernitat; ens l'obren a nosaltres, que som moderns, i deixen que el misteri antic i les dosis d'intelligibilitat necessàries per assaborir-lo facin el seu joc. No sé si jo he passat per aquesta porta, però alguna mena de lllindar he travessat durant la vida acadèmica que he anat entretenint i que m'ha dut no sé si dels grecs a la filosofia contemporània o de la filosofia contemporània als grecs. La deriva m'ha arrossegat durant els darrers anys a concentrar-me en el cor alegre d'aquesta idea platònica terrible que associa la filosofia a l'aprenentatge de la mort. Un dels llocs insòlits de la literatura montaniana en què l'element platònic es posa de manifest amb més originalitat, el trobo en un dels pocs textos que s'escapen de la tonalitat literàriament esportiva dels *Assaigs*. Em refereixo a una carta en què el Montaigne encara

no autor explica al seu pare la mort d'Étienne de la Boétie, l'amic de llegenda del nostre Michel Eyquem, senyor de Montaigne. Montaigne mateix va publicar-la el 1570 en la seva edició d'*Ceuvres de la Boétie*. La vella edició de la «Bibliothèque de la Pléiade» a càrrec d'Albert Thibaudet i Maurice Rat en recull un fragment bastant extens (Montaigne, *Ceuvres complètes*, Gallimard, París, 1962). En el moment decisiu, La Boétie moribund i delirant demana a Michel que —literalment— «li faci un lloc al seu costat». I Michel li acaba fent els *Assaigs*.

Qui ne voit que j'ay pris une route par laquelle, sans cesse et sans travail, j'iray autant qu'il y aura d'ancre et de papier au monde? (*Essais*, Villey, III, 9, 945 B)

[Qui no veu que he triat un camí pel qual, sense parar i sense treball, continuaré mentre hi hagi tinta i paper al món?]

Montaigne no hauria imaginat un llibre infinit si no hagués perdut prematurament el seu La Boétie, símbol, com deia abans a propòsit del passatge platònic, de l'amistat concebuda com a conversa sense fi. Com que el tòpic de l'escepticisme de Montaigne ja no ens fa nosa, diré ara que l'extraordinari optimisme que es reflecteix en l'aposta de Montaigne per l'amistat i la paraula seria impossible d'imaginar sense Plató. Més ben dit, seria impossible d'imaginar sense posar alhora de manifest el sentit de la idea seca i fina que el Sòcrates del *Fedó* exposa en aquell passatge. No em refereixo ara a la qüestió ja clàssica sobre la influència de l'obra platònica en l'autor dels *Assaigs*. Aquest és un tema ple d'interès, estudiat pels erudits de finals del segle xx, que no van aconseguir una gran unanimitat en cap punt primordial en el seu entorn acadèmic fora de l'evidència del pes progressiu de la lectura de Plató i de la figura socràtica en les capes redaccionals del llibre al llarg dels vint anys de composició que hi va dedicar Montaigne abans de morir. Sens dubte, podria associar ara fàcilment aquest fenomen a la meva causa. Però no hi posaré cap èmfasi, perquè el que voldria expressar és només l'íntima convicció de la necessitat de la idea platònica exposada en el passatge del *Fedó* per adoptar el sentiment d'optimisme literari de Montaigne. El parlar infinit de l'amistat i la pintura del jo dels *Assaigs* no només no és contrari a la prescripció socràtica, sinó que fa el niu en el fet de callar i de no discutir més enllà de l'adquisició de sentit que és propi de l'idealisme platònic.

Així, doncs, acceptem que no cal recórrer a la influència directa dels *Diàlegs* en l'elaboració del llibre de Montaigne per buscar alguna identitat entre el Sòcrates del *Fedó* quan censura l'ambició inacabable purament discutidora dels interlocutors i l'optimisme literari infinitista —diguem-ho així— dels també inacabables *Assaigs*. Allò que en Plató censura la manca d'un límit podria ser el mateix que el que en Montaigne convida a prescindir dels límits. En Plató fixem l'objecte de la

conversa i no ens entretenim amb discussions inútils i bifurcacions innecessàries. En Montaigne menyspreem l'objecte perquè només es tracta de substituir amb una inescapable pintura del jo l'absència de l'amic. La coincidència dels contraris rau en el fet que tant en un cas com en l'altre es tracta de no fer malbé la paraula: tots dos són optimistes i basen aquest optimisme en una regla. Al parlar de Plató li escau una regla de limitació per ser un parlar veritable. Al de Montaigne li escau una supressió de límits. Són optimistes perquè tots dos suposen que la conversa augmenta o millora alguna cosa i que la veritat reclama una oïda afinada. En aquest punt, el sofista i l'escèptic serien tan enemics de Montaigne com de Plató. Parlar (que només pot voler dir parlar de veritat, no xerrar) té sentit. I, com deia abans, aquest optimisme és extraordinari, no perquè sigui infreqüent i magnífic, sinó perquè, quan busca la fixació en la conversa d'unes certes causes de les coses que són externes a les coses, ha de concebre, alhora, que l'augment o la millora que s'esdevé en la mesura regulada per aquesta fixació és compatible amb la seva provisionalitat: és a dir, amb la relativitat de la fixació i la contingència de la millora. La causa que fa que el parlar sigui veritable és tan imprescindible ara com potser menyspreable després. La causa, ara eternament acordada en el decurs de la discussió, no queda ni de bon tros eternament acordada després de l'ara —hi queda només fins que l'acord vulgui trobar-ne una altra. Si l'escepticisme juganer del Montaigne de l'*Apologia de Ramon Sibiuda* hagués de considerar-se consolidat, caldria, al meu parer, col·locar-lo en aquesta mena de segon nivell, en aquest registre metafísic simple que comporta pensar les coses en el seu esdevenir i no en els seus estats, *se faisant* i no *toutes faites*, per dir-ho en termes bergsonianes. Pretendre que Montaigne va sostenir que parlar és una pura estratègia de combat o una pèrdua de temps que no duu enlloc ni conté cap veritat és tan absurd com creure que Plató volia establir per sempre més la veritat de les coses per als seus seguidors. Fins aquí l'explicació del que volia dir amb l'expressió «extraordinari optimisme» aplicada, alhora, a aquests dos autors preferits.

Potser la dificultat i la necessitat de fer compatibles, en el punt en què la lògica i les coses topen entre si, el moviment perenne i un cert repòs intermitent en els esglaons del progrés extraordinari del parlar que s'infereix de la fe de Plató i de Montaigne en la conversa em podrien conduir ara a explicar-me millor, a provar d'exposar aquí les raons més senzilles del meu interès i, deixeu-m'ho dir així, la comoditat que sempre he sentit en la lectura d'Henri Bergson, un gran pensador una mica bandejat de la filosofia contemporània per la ignorància o per motius més espuris dels qui, des d'abans-d'ahir fins avui, n'estan escrivint la història. Arribaríem així, si els recursos no em fallessin, a embolicar tot el que he estat dient fins ara en una fórmula com aquesta: contra tots els tòpics sobre la matèria, la filosofia i la metafísica són les coses més simples i naturals del món i, a més a més, les més necessàries per a la supervivència mental. És ben sabut que allò que tenim més

a la vora i davant dels ulls és el que ens costa més de veure i d'arrençar del seu increïble amagatall. Tenim una set inconscient i bestial de Plató, de Montaigne i de Bergson. De vegades penso que aquesta set es dobla cada dia. I també penso que aquesta set, quan em sembla que la sento, s'acosta molt a la set d'algunes institucions difuminades o potser ja esborrades per idees velleïtoses de riquesa i llibertat que s'imposen també amb la mateixa progressió geomètrica.

Però ni parlaré de Bergson ni m'enfangaré més pel camí del ruc recalcitant que he tingut la temptació d'encetar. I no m'imagino res de millor per sortir-ne i per acabar aquest exercici d'alegria (és, sens dubte, el que sento pel fet d'haver estat cridat a incorporar-me a l'Institut) que una ja molt breu evocació de l'amistat, la meva ara i no la de Montaigne i La Boétie. Ja m'he excusat abans pel meu atreviment: deixeu-me aprofitar, amb un últim excés sentimental, aquest dia.

Fins ara he tingut uns quants amics. Els dos de l'adolescència estan perduts, un a Andalusia i l'altre a Washington. Quan tornin, o si jo hi vaig, potser no ens podrem dir res, però tornarem a ser tan amics com sempre, encara que ara només quedi un fil de sentiment. Un gran amic que vaig conèixer ja de gran s'ha aturat al mig d'un camí que jo ja no faig, entre París i Bearn. I n'hi ha un encara més lluny, que no s'hauria d'haver mort. Me'n queden d'altres (els companys del seminari Deleuze, un gran periodista filòsof, un rector d'universitat, un degà, un professor jubilat de pensament antic, un professor jubilat d'història de la ciència, una executiva de luxe, un professor de literatura i agent literari, un ciclista, un gerent exdirector general...). Tinc sobretot també a tall d'amics la meva família preciosíssima. En amics, m'ha acompanyat la sort. Però avui voldria, crec que amb raons de molt pes, citar-ne només dos. Són els dos amics que sempre ho han estat, que han estat els mateixos sempre, sempre iguals i com infallibles. El primer és Jesús Hernández, que és un acadèmic com jo, però amb una vena filosòfica de més cabal. Ara ja no sé comentar un text de la filosofia clàssica sense imaginar-me que el llegim junts i, per consegüent, no he fet altra cosa que pensar en ell durant les estones que he dedicat a redactar el comentari del passatge del *Fedó* que vol ser el moll de l'os d'aquest discurs, i és a ell a qui el dedico.

El segon és un pintor hongarès que viu entre París i Gignac des de l'any 1954. Un pintor d'arbres i de bodegons. L'Institut és el temple de la paraula i no deu ser gaire apropiat d'interrompre-la amb aquestes imatges, males reproduccions d'uns quadres d'Alexandre Hollan, que he preparat per col·locar avui per aquí on vaig deixant els meus papers. No són, però, imatges per mirar i callar, com els originals que representen, sinó un senyal, un fetitxe que vull que m'acompanyi en aquest moment final. Hollan és un pintor d'arbres i natures mortes (ell prefereix anomenar-les «vides silencioses»), com acabo de dir, però no és un pintor de gènere, és un artista integral. Per les ombres dels seus arbres circula una vida plenament actual, vigent, però alhora contemporània dels plàtans immensos de la font del Prat,

la font de Piera, avui seca, terriblement seca, on anys enrere havia brollat a dojo una aigua freda i deliciosa que solíem anar a beure els estius després del partit de futbol reglamentari. Tot molls ens estiràvem als bancs de toves de terrissa molt vella i miràvem com circulava la vida, excitada per l'exercici, al llarg dels moviments que la nostra pròpia mirada traçava en aquelles branques altíssimes, barreja de llum i d'ombra, d'escalfor i de frescor. La pintura del meu amic, com els diàlegs de Plató i els assaigs de Montaigne, m'ajuda a entendre com és que encara sóc el mateix sense haver-me deixat enganxar els peus (només el cor) i a adonar-me fins a quin punt em sento afortunat avui d'haver pogut ser aquí per dir-ho.

Fotografies: Alexandre Hollan, *Circulation de vies dans l'arbre* (1 i 2), 2011.

Resposta de Pere Lluís Font, membre emèrit de la Secció de Filosofia i Ciències Socials

És per a mi un honor i un plaer respondre, en nom de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, al discurs de recepció de Jaume Casals com a membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans, com va ser-ho en el seu moment presentar la seva candidatura. Permeteu-me de començar, com escau i com feia en aquella ocasió, recordant algunes dades i esbossant una semblança del col·lega i amic que acabem d'escoltar.

Jaume Casals i Pons va néixer a Barcelona el 15 de gener del 1958. Es va llicenciar en filosofia a la Universitat Autònoma de Barcelona el 1980 i s'hi va doctorar el 1984 amb una tesi sobre *La filosofia de Montaigne*, que li va valer el premi extraordinari de doctorat i de la qual tornaré a parlar. Entre els seus professors, sempre ha reconegut especialment el mestratge de Josep M. Calsamiglia. Després no podré evitar de referir-me a les paraules que tan gentilment com hiperbòlicament acaba de dedicar a un altre dels seus professors, el qui ara us parla. Aquestes circumstàncies em permeten de dir, amb expressió casolana però amb una punta d'orgull, aprofitant la referència futbolística del començament del seu discurs, que el Jaume és «del planter», bé que, com no podia ser altrament, amb progressives influències acadèmiques foranes, sobretot franceses i anglosaxones.

La seva carrera docent, que comença el 1980, s'ha desenvolupat primer a la mateixa Universitat Autònoma de Barcelona (on va ser professor titular des del 1986), sobretot en el camp de la història de la filosofia, però també en altres matèries, com ara la lògica; i després, a la Universitat Pompeu Fabra, com a professor titular des del 1996 i com a catedràtic d'Història de les Idees des del 2003. També ha estat membre del Col·legi de Filosofia de Barcelona (1980-1990) i professor invitat a la Universitat de París VII - Denis Diderot (1996). Ha tingut igualment importants responsabilitats de gestió: a la Universitat Autònoma de Barcelona ha estat director del Departament de Filosofia (1990-1992), i a la Universitat

Pompeu Fabra, vicedegà (1997-2000) i degà (2000-2001) de la Facultat d'Humanitats, vicerector de postgrau i doctorat (2001-2005) i vicerector de professorat (2005-2009), període en què va ser també president del Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya, i des del 2010, president del Consell d'Estudis i vicepresident executiu de l'Institut d'Educació Contínua (IDEC). Paral·lelament, des del 1994 és director de l'Institut d'Humanitats de Barcelona. Així mateix, ha estat avaluador d'agències com ara l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) o Ikerbasque i membre del Comitè d'Humanitats de l'Agència Nacional de Evaluación de la Calidad y de Acreditación (ANECA). També a França ha estat membre de comissions d'habilitació per a la direcció de treballs de recerca. I ha actuat com a informador, com a membre del comitè de selecció i com a editor en editorials de prestigi com ara Honoré Champion, de París, o Éditions Slatkine, de Ginebra.

És autor d'una considerable producció filosòfica, que comprèn llibres, articles, capítols d'obres col·lectives i traduccions (a part de col·laboracions culturals a la premsa), molt majoritàriament en català, sovint en francès i ocasionalment en castellà o en anglès, que cobreixen un amplí ventall de la història de les idees. Els seus interessos filosòfics s'han anat eixamplant a partir de l'estudi de Montaigne (al qual ja he dit que va dedicar la seva tesi doctoral), un autor que representa la quinta essència de l'humanisme renaixentista i que ell reivindica com un pensador de primer ordre, que, en la seva estratègica posició històrica, fa de frontissa entre dues èpoques, entre el pensament antic i medieval d'un costat i el pensament modern de l'altre. En efecte, l'obra de Montaigne és la decantació de tota la filosofia clàssica, però és alhora l'antesala de la moderna, ja que els *Essais*, que respiren grecitat i llatinitat pels descosits, van ser llibre de capçalera de Descartes i de Pascal, que Bergson, un altre dels filòsofs estudiats per Casals, assenyalà com els dos grans iniciadors de la «segona navegació» filosòfica, la moderna (per utilitzar la metàfora a què recorre Plató al començament del passatge del *Fedó* que se'n ha comentat). Ara bé, des de Montaigne, Casals emprèn el viatge aigües amunt fins a Plató i als filòsofs preplatònics, amb escala perllongada en Aristòtil, i aigües avall fins a la fenomenologia, l'hermenèutica o Walter Benjamin, amb parades, per exemple, en Leibniz, Berkeley, Kant o Bergson. I tot això, amb especial atenció a la gènesi grega de la racionalitat moderna i a la genealogia de l'humanisme contemporani. No conec ningú, ni aquí ni a fora, que hagi tret de Montaigne tant de partit a l'hora de treballar tota la història occidental de les idees, i costaria de trobar ningú que hagi fet més que ell per presentar eficaçment Montaigne com un *maître à penser*. És natural que Jaume Casals sigui un membre destacat de la Société Internationale des Amis de Montaigne.

Deixeu-me resumir el meu pensament sobre la relació entre Casals i Montaigne recordant una confidència que conta Maurice Blondel en un dels articles

que va consagrar al seu amic Victor Delbos, el mestre de l'escola francesa d'historiadors de la filosofia. Blondel reporta que Delbos, poc abans de morir, li va confessar: «Li dec molt a Spinoza». I continua: «Podríem capgirar la fórmula i afegir-hi: Spinoza li deu molt a Delbos». És fàcil de substituir els noms de Delbos i Spinoza pels de Casals i Montaigne. No cal pas que Casals ens confessi ara que li deu molt a Montaigne. Es veu prou i ho ha dit moltes vegades i de moltes maneres. Però nosaltres també podríem afegir-hi amb justícia: Montaigne li deu molt a Casals. Sobretot al nostre país, però no solament al nostre país. En tot cas, sense ell, Montaigne no seria per a molts de nosaltres el que és, i els seus noms quedaran units en la nostra memòria.

Encara vull afegir-hi que Montaigne, a més de ser un *maître à penser*, és considerat per molts, crec que amb raó, el més gran escriptor de llengua francesa (aviat està dit!), i que Jaume Casals és molt sensible a la qualitat expressiva i a la relació entre filosofia i literatura, cosa que ens el mostra com un autèntic *homme de lettres*. Penso que és d'agrair aquest perfil en un moment i en un país amb una intel·lectualitat sovint incapaç de practicar, i a vegades ni tan sols d'apreciar, l'exquísida en l'ús de la llengua pròpia.

Dels seus llibres, en voldria enumerar (només enumerar) quatre, de títol prou significatiu: *La filosofia de Montaigne* (1986), *L'experiment d'Aristòtil. Literatura d'una incursió en la metafísica* (1992), *El pou de la paraula. Una història de la saviesa grega* (1996) i *El aprendizaje de la muerte en la historia de las ideas* (publicat a Xile el 2010). Ha fet també interessants introduccions i anotacions a obres de Berkeley, de Voltaire i de Bergson i al recull d'*Assaigs i conferències* del seu mestre Calsamiglia (mestre seu i de tants altres), i acurades traduccions d'obres de Montesquieu (*Cartes perses*), del seu estimat Montaigne (*Apologia de Ramon Sibiuda i Diario de viaje a Italia*) i de Bergson (*Assaig sobre les dades immediates de la consciència*, seguit de *La intuïció filosòfica*).

Acabava la meva presentació de Jaume Casals a què alludia en començar donant testimoni de primeríssima mà, no solament com a amic (cosa que podria resultar sospitosa), sinó també professionalment, primer com a professor seu i després com a company i com a col·laborador en alguna obra, de la seva provada categoria intel·lectual i de les seves exímies qualitats humanes, i remarcant el seu compromís amb la cultura catalana com escau especialment a un membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

Tot el que he dit del nostre recipiendari queda confirmat i perfectament il·lustrat pel bellíssim discurs amb què ens acaba d'obsequiar: un discurs que, emparat en el patronatge de Plató i de Montaigne (sense oblidar Bergson), és un cant a la filosofia i a l'amistat. I és sobretot en tant que m'involucra en aquest cant a l'amistat que em sento privilegiat i alhora confús pel preciós regal que m'hi fa a les primeres pàgines. El fet que jo passi ara ràpidament sobre aquest punt no voldria de

cap manera que, per no semblar vanitós, em fes semblar insensible o desagraït. Si més no perquè, ja se sap, l'edat ens torna sentimentals. Tant de bo tingués jo alguna cosa, per petita que fos, que, prou amplificada, hagués pogut almenys servir de pretext per a aquest retrat tan afavoridor! Estimat Jaume, moltes gràcies per la teva finesa. Però és per a tu que es fa la festa avui. La meva satisfacció més gran és haver confirmat el que ja es veia: que l'alumne seria millor que el professor.

I ara un mot sobre el cos del discurs. Transitar entre el diví Plató (com es deia en altres temps) i l'humaníssim Montaigne (que podríem dir nosaltres) només pot ser un exercici saludable. Així com el millor que li pot passar a un platònic és sorprendre's «montaignejant», el millor que li pot passar a un montanià (si és que això existeix, perquè Montaigne té la gràcia de captivar i d'ensinistrar sense fer deixebles, i que em perdoni el bon Pierre Charron, aquest escolàstic de Montaigne —quin contrasentit!—), el millor, dic, que li pot passar a un montanià és que es trobi «platonejant». De fet, el camí entre Plató i Montaigne és més planer del que podria semblar si féssim cas dels tòpics. Perquè, parlant amb propietat —ja ens ho ha dit Jaume Casals—, ni Plató és un dogmàtic ni Montaigne és un escèptic. No pot ser un dogmàtic l'autor d'uns diàlegs en què els diversos personatges (altres tantes «parts» del mateix Plató) no fan sinó expressar els seus diversos pensaments, més o menys contraposats, sense que, sovint, n'hi hagi cap que s'imposi. Ni pot ser un escèptic un autor que fa un ús crític de la raó com a permanent mesura cautelar per a anar per la vida. Plató i Montaigne són els creadors de dos gèneres literaris, el diàleg i l'assaig, que són antidogmàtics per excel·lència. Però això no els impedeix pas, ni a l'un ni a l'altre, de tenir conviccions fermes i, per tant, de ser, cadascun a la seva manera, antiescèptics. Relacionar, doncs, molt estretament aquests dos models de filòsof no és pas jugar a la paradoxa. I practicar la filosofia com a «diàleg» o com a «assaig» ens pot proporcionar, com diu Jaume Casals, unes «certes quotes de prudència i de claredat». És una sort poder-nos considerar invitats a incorporar-nos a aquest inacabable diàleg platònic que és tota la història de la filosofia i a exercitar, amb Montaigne, l'inacabable assaig de la vida lúcida i raonable. Alguna vegada he dit que quan la filosofia a vegades ja no sembla ser el que era, «sempre ens quedarà Plató». També hauria pogut dir: «sempre ens quedarà Montaigne». Sempre ens quedaran Plató i Montaigne, dos pensadors que aposten per l'amistat com a conversa sense fi.

(Una remarca entre parèntesis sobre Plató i Aristòtil. Té raó Jaume Casals de seguir aquí els neoplatònics, no jugant a la contraposició estèril. No podia fer altrament un admirador de Plató que ha escrit també un llibre sobre Aristòtil. Les idees platòniques són un dels descobriments més sensorials de la història del pensament. Però Aristòtil, el deixeble gegantí i original, hauria pogut dir sens dubte del seu mestre allò que deia Malebranche de Descartes: que devia al seu mestratge la possibilitat de no pensar com ell.)

Jaume Casals, que és un gurmet de la filosofia, acaba convocant també Bergson, un altre gran filòsof i gran escriptor, «una mica bandejat», constata, «de la filosofia contemporània». Però això no és pas un defecte de Bergson, sinó de la filosofia contemporània. Bergson és el filòsof més pulcre del segle xx. I recorro a aquest qualificatiu modest com a un plus per a qui alguns considerariem simplement «el primer». Un filòsof, a més, que es pot estimar sense que calgui assumir totes les seves posicions. Plató, Montaigne i Bergson, una triple devoció que m'alegra de compartir amb Jaume Casals. Té raó Karl Jaspers quan diu que els filòsofs que són també bons escriptors històricament haurien de tenir premi. I si són grans, com a filòsofs i com a escriptors, fan la funció de «metre de platí» per a mesurar tots els membres del ram.

He dit que el discurs de Jaume Casals és un cant a la filosofia i a l'amistat. Un cant a la filosofia, «l'expressió superior de la humanitat», com diu ell, i la cosa més necessària «per a la supervivència mental» (Husserl la considerava «la forma espiritual de la cultura europea»). I un cant a l'amistat, en aquest cas no la quasi mítica entre Montaigne i La Boétie, sinó la seva, o les seves, que enumera al final del seu discurs, on ens deixa entreveure alguna cosa de la rebotiga de l'ànima. Per la meua part, recullo gustosament la menció del també amic i company Jesús Hernández i la del per a mi desconegut amic de l'amic, Alexandre Hollan, el pintor de «vides silencioses».

Moltes gràcies, Jaume, pel teu saborós discurs. Et felicitem i ens felicitem perquè l'Institut d'Estudis Catalans s'honora de comptar-te entre els seus membres. Que per molts anys puguis marcar molts punts en aquesta nova lliga en la qual has acceptat de jugar.

